

ABORDAREA INTEGRALISTĂ A CONȘTIINȚEI ECOLOGICE

Snejana COJOCARU

Institutul de Științe ale Educației

Ecological Consciousness ensures the knowledge / understanding by a human being of the world and himself in the world which by its complex nature proves a complex approach of towards the training on the coordinates: ecological, physical, social, legal, psychological, spiritual, ethical, aesthetic and educational. Ecological Consciousness is formed not only through the outer world of human knowledge, but also through the knowledge of the intimate universe of the man, manifested in his ethical and moral, esthetic, social and political, legal, cultural and spiritual and educational behavior – the last one synthesizing them all.

Omul privește lumea / natura ca un tot unitar, nu ca pe ceva separat, iar pe el drept element al unui întreg. Între elementele naturii există legături indisolubile, iar omul este o unitate a acestui întreg. J. Dewey ajunge la concluzia că omul trebuie înțeles în natură și nu în afara ei [1, p.27], iar Fenerbach propune „reducerea a ceea ce este supranatural (ceea ce întrece natura și nu poate fi explicat) la natură prin intermediul omului și a ceea ce este supraomenesc (omul echivalent cu Dumnezeu, concepția creștină conform căreia omul a fost creat de Dumnezeu după asemănarea lui, doar că omul are dreptul de a alege, omul înzestrat cu calități excepționale care depășesc puterile omului) la uman prin intermediul naturii”. Omul, fiind parte a naturii, este și cheia înțelegerii supranaturalului și supraomenescului. Unitatea om–natură trebuie să se depășească pe sine prin crearea și cultivarea unei ființe puternice apte pentru schimbare [2, p.28].

Conștiința ecologică, prin caracterul său integralist, se formează în urma influenței mai multor dimensiuni, dar și în urma formării omului ca cititor, nu doar prin cunoașterea sa biologică, ci și a formării culturii sale generale. Ca cititor, omul *devine liber să cunoască* lumea și pe sine în lume, inclusiv natura și atitudinea sa față de ea, aceasta reprezentând o atitudine *etică* (ce-i bine și ce nu-i bine să faci în raport cu natura) și *estetică* (să cunoască și să învețe a recepta frumosul din natură); își formează capacitatea de *a face opțiune* pentru valorile pe care și le apropie (eu decid ce citesc), pentru valorile pe care să le creeze (propriile mele experiențe sociale, de viață și estetice îmi impun producerea propriei valori în raport cu opera citită – a valorii cititorului). Ca cititor, omul *învață să descopere unitatea lumii și pe sine în lume*, ca parte integrantă a sa (de ex., mesajul filosofic al baladei *Miorița*), iar această acțiune este una esențială și în formarea conștiinței ecologice.

Calea ce-i asigură elevului formarea atitudinii corecte față de natură, conștientizarea locului său în lume / în natură este formarea conștiinței ecologice. Aceasta se produce în cadrul mai multor discipline școlare. Disciplinele școlare despre natură - *Chimia, Biologia, Geografia, Fizica* – abordează pe larg problemele ecologice, evidențiază legile și legitățile care guvernează natura, limitele posibile ale intervenției omului în natură, deteriorarea acesteia. Disciplinele umaniste includ un număr redus de cunoștințe (informații) științifice privind ocrotirea naturii, însă comportă un potențial inestimabil cu privire la valoarea umanistă și socială - etică, morală, estetică, filosofică, social-istorică – a raportului *om–natură*, dezvăluie modul în care acesta poate influența viața socială.

Examinarea mai multor surse în domeniu ne-a condus la stabilirea următoarelor coordonate ale conștiinței ecologice:

- *ecologică*: cunoașterea echilibrului ecologic în natură; relația om–natură;
- *etico-morală*: cunoașterea normelor de comportament; valorificarea frumosului din natură; omul conceput în natură se identifică cu ea, prin activitatea sa o umanizează și obține conștiința identității, conștiința a ceea ce reprezintă el în acest sistem [3, p.289]; postulatul *Natura nu poate fi concepută în afara relațiilor sale cu omul* [4, p.68-79]; natura - organism viu, dotat cu inteligență și conștiință [*Ibid.*, p.68-79];
- *spirituală*: spiritul este dat conștiinței de sine, care este „simțul intern” [5, p.439]; cunoașterea noastră ca ființe spirituale cu o atitudine spirituală față de natură; natura face parte din viața noastră, este o parte din ea - nevoie inconștientă, dar absolută ființei umane;
- *sociojuridică*: cunoașterea legilor naturii, societății; menținerea echilibrului; conștientizarea unității om–natură;

- *fizică*: dezvoltarea armonioasă a individului poate avea loc doar într-un mediu curat din punct de vedere ecologic;
- *psihologică*: cuprinde un potențial volitiv ridicat, orientat spre ocrotirea naturii; atitudinea; afectivitatea. Cele șase coordonate sunt integralizate de *coordonata pedagogică*. Aceasta sintetizează și promovează:
 - totalitatea ideilor, conceptelor, opiniilor privind soluționarea avantajoasă a problemelor ecologice;
 - formarea conștiinței ecologice prin unitatea dimensiunilor acesteia: natura și educația sunt asemănătoare, căci educația îl transformă pozitiv pe om, iar omul transformat pozitiv realizează o atitudine și activitate creatoare în natură și în raport cu natura.

Aceste abordări/concepte accentuează și aprofundează caracterul integrator al CE.

Este necesar, consideră N. Vrednic, a îmbina elementele din domeniul ecologiei cu specialitatea, abilitate pe care puțini din profesori o au. Singura ieșire din această problemă este ruperea barierei dintre discipline și integrarea problemelor ecologice în toate disciplinele posibile [6, p.11].

Conștiința, în definiția lui A. Dicu, este integritatea tuturor proceselor, stărilor și trăirilor personale, permanenta schimbare și organizare a impresiilor și a imaginilor, este expresia integrării ierarhice a coordonatelor *general, particular, biologic, social*: *generalul* - lumea ca un individ infinit, format din lucruri particulare – *particularul*; *biologicul* - omul și *socialul* – relațiile dintre oameni [7, p.87].

Nivelul de dezvoltare a conștiinței are o importanță covârșitoare, deoarece conștiința este judecătorul acțiunilor noastre în raport cu scopurile propuse spre realizare. Dar pentru a decide, conștiința are nevoie de informație exactă și suficientă pentru a hotărî calea cea mai bună de urmat.

A. Capcelea consideră că fiecare cetățean are dreptul atât la un mediu înconjurător care să-i asigure sănătatea personală, cât și la informația privind starea mediului, planurile și măsurile care pot avea impact asupra mediului, dar și obligația de a proteja mediul [8, p.31]. V.Stancovici consideră că între om și univers circulă o informație. Omul prin efortul conștiinței sale descoperă această informație care îl plasează în poziția de receptor integral, omul se cunoaște pe sine, societatea și prin integrarea universului, naturii. Natura ne informează despre sine, pentru că fiecare obiect din natură se află în relații informaționale cu celelalte obiecte. Această stare de informare permanentă este starea de existență a naturii, care se cunoaște pe sine însăși ca existență prin propria sa informare despre propria sa existență. Circuitul informațional se reflectă în conștiința omului, doar că omul nu o înțelege întotdeauna cu claritate [9, p.108]. Informația este reperul fundamental al conștiinței umane pentru a decide just asupra acțiunilor sale morale și materiale și care vor fi consecințele acțiunilor lor.

În acest sistem informațional (natura) omul este un subsistem, care prin formarea sa drept personalitate este capabil să transforme ceea *ce știe* în *a fi*, devenind omul desăvârșit, realizat, integrat în natură [*Ibid.*, p.107], iar conștiința sa - expresia integrării informației (cunoștințelor), deciziilor și personalității sale. Personalitatea, scrie Teodor N.Țârdea, este unitatea sufletului întrupat și a trupului însuflețit, punctul de reper al conștiinței, a tot ce este permis și nepermis. În legătură cu aceasta, filosoful Protagoras a formulat maxima ***Omul este măsura tuturor lucrurilor*** [10, p.38-39].

V. Stancovici, citându-l pe N.Ceaușesco, accentua: „Trebuie să punem un mare accent pe transformarea calitativă a omului, pe lărgirea orizontului său de pregătire și cunoaștere, precum și pe îndemânarea sa practică” [9, p.7], căci dezvoltarea calitativă a omului se poate realiza numai printr-o educație a conștiinței, care să-i dezvăluie adevăratele resorturi etice și morale și să-i prezinte poziția justă față de natură [*Ibid.*, p.9].

Informarea asupra calității vieții, naturii, consideră T.Țârdea, duce la cultivarea omului, la situația de a cunoaște, iar cunoașterea la rândul ei duce la luarea unei decizii juste etice și morale. A fi moral înseamnă a avea un comportament logic, iar a avea un comportament logic înseamnă a fi integrat în natură, în Existența fundamentală. Etica și morala formulează teoretic și aplică practic logosul, iar logosul este expresia umană a legilor Universului, adică a naturii [*Ibid.*, p.9-10]. Etica, morala sunt elementele esențiale ale conștiinței privind conștientizarea subiectivă a responsabilității față de lumea exterioară [10, p.10-11].

Conștiința, alături de gândire și voință, afirmă V.Stancovici, face din relația existență–spațiu–timp o relație umană: gândire–conștiință–voință - numai această relație poate face omul o personalitate [9, p.123], o ființă unică, capabilă să descopere sensul lucrurilor și să dea sens propriilor acțiuni prin intermediul noțiunilor. O gândire, oricât de profundă, fără o conștiință temeinică și fără o voință puternică de realizare nu valorează decât o inteligență impresionată, dar sterilă, iar o conștiință activă, fără o gândire bine orientată și fără voință tare, poate da naștere unor devieri de înțelegere a lucrurilor și comportamentului [*Ibid.*, p.123]; în fine,

o voință puternică, nedirijată de o gândire formată și de o conștiință profundă, este „ca un cal puternic, dar fără frâu și călăreț” [Ibid., p.124]. Nu putem să vorbim despre o conștiință fără o gândire și o voință puternică, acest sistem se integrează sistemului naturii prin informație. Acest privilegiu implică drepturi și îndatoriri, dreptul de a gândi și de a fi conștient, de a voi și toate acestea sunt înscrise în ființa omului [Ibid., p.124]. Or, omul, prin conștiința sa, integrează gândirea și voința, devenind responsabil de natură.

Conștiința ecologică trebuie să cuprindă în structura sa integră nu doar conceptul despre lume, teorii, principii, sfera cognitivă, afectivă, care îi conferă un caracter teoretic, dar și aspectul practic, incluzând un comportament cognitiv, priceperi, deprinderi necesare realizării activității ecologice. Nu putem concepe conștiința fără aspectul ei practic, doar neapărat în corelație cu cel teoretic.

Ia. Bumbu, M. Mătcu, D.Roșcovan consideră că agravarea situației ecologice și problema folosirii eficiente a resurselor naturale în condițiile relațiilor economiei de piață necesită un sistem integru de instruire și educație a întregii populații, în general, și a tinerei generații în mod special. Acest sistem influențează în mod deosebit formarea conștiinței, fiind un proces bine integrat. În știința pedagogică este cunoscut principiul integrității instruirii și educației ecologice. Instruirea ecologică duce la formarea culturii ecologice care presupune înarmarea cu un volum de cunoștințe teoretice, pentru realizarea lor în practică, utilizarea rațională a resurselor naturale. Cultura ecologică, la rândul ei, formează conștiința ecologică, definită drept sferă spirituală a culturii ecologice [11, p.6-14]. Cultura ecologică reprezintă totalitatea valorilor care, după E.Buzinski, sunt: conștiința ecologică, calitățile personalității (ideal, axiologie, concept etc.) și motivele acțiunii (atitudinea artistică / creativă, atitudinea cognitivă). Conștiința este parte integrantă a culturii ecologice, iar cultura parte integrantă a instruirii și educației. Pe de altă parte, ținând cont de fenomenul apariției conștiinței, caracter continuu, prin instruirea și educația ecologică se formează cultura ecologică care determină formarea unei conștiințe ecologice. Nu poți avea o conștiință ecologică fără o cultură ecologică [12].

Ajungem astfel la concluzia că instruirea, educația și cultura ecologică sunt părți integrante ale conștiinței ecologice, conștiința fiind cea care creează valori, cultura pe care o avem.

I. Neacșu evidențiază în formarea conștiinței ecologice parcurgerea următoarelor niveluri:

- inițierea empirică implică cunoașterea spontană sau metodologică și sistematică a mediului biofizic;
- inițierea științifică, bazată pe construcții conceptuale, pe descoperirea relațiilor cauzale între agenții și efectele lor asupra calității vieții umane, asupra relațiilor cu mediul înconjurător, asupra formelor de adaptabilitate în ecosistemele cunoscute;
- inițierea tehnică, care vizează pregătirea tineretului în vederea stăpânirii mecanismelor de intervenție și menținere a echilibrelor în diferite medii: natural, familiar, social;
- inițierea practică - operațională, care vizează convertirea informațiilor și a tehnicilor teoretice în instrumente de acțiune transformatoare asupra mediului, în modele interne de învățare și conduită socială;
- inițierea în gestiunea resurselor naturale și artificiale, care cuprinde stăpânirea de către tânăra generație a interacțiunilor pozitive majore, dintre factorii ecologici și cei urbani, demografici, tehnologici, de habitat, consum și producție [13, p.108-112].

De asemenea, nu putem vorbi despre conștiință fără a ne referi la *trăire, simțire, experiența subiectului*, precum nu putem separa conștiința de lumea obiectivă, conștiința este prinsă în ea, menționează H.Ey [14, p.21]. Eu-l și conștiința formează un întreg, subliniază M.Zlate apud C.Rădulescu-Motru, eu-l se produce în interiorul conștiinței și devine un factor important în formarea acesteia. Conștiința precede eu-l, iar fără eu ea ar fi fost lipsită de instrumentul de adaptare [15, p.109-110].

Conștiința este unitatea, într-o minte, a ideilor *a fi, a ști, eu*, plus întregul conținut informațional și de procesare a informației în jurul acestei idei, consideră M.Drăgănescu [16, p.18].

În concluzie, conștiința ecologică se formează în procesul activității umane; ea devine fundamentul orientărilor principale în stabilirea și manifestarea interacțiunii omului cu natura, în soluționarea problemelor ecologice și celor morale legate de mediu. În acest sens, revizuirea curricula școlare, naționale și disciplinare ar trebui să le fertilizeze cu obiective și unități de conținut gândite într-un sistem. Sugestii pentru un astfel de sistem oferă coordonatele conștiinței ecologice în formulă nouă, care au constituit obiectul preocupărilor noastre în acest studiu.

Referințe:

1. Dewey D. Democrație și educație. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
2. Marga A. Introducere în filosofia contemporană. - Iași: Polirom, 2002.

3. Pora E. Omul și natura. - Cluj-Napoca: Dacia, 1975.
4. Niculescu B. Transdisciplinaritatea. - Iași: Polirom, 1999.
5. Florian M. Recesivitatea ca structură a lumii. - București: Eminescu, 1983.
6. Vrednic N. Formarea conștiinței ecologice - imperativ al timpului // Didactica Pro. - 2003. - Nr.6 (22). - P.9-11.
7. Dicu A. Conștiință și comportament. - Oradea: Facla, 1977.
8. Capcelea A. Perspectivele integrării ecologice Europene. - Chișinău, 2000.
9. Stancovici V. Filosofia integrării. - București: Politică, 1980.
10. Țârdea T. Elemente de bioetică. - Chișinău: Univers Pedagogic, 2005.
11. Bumbu Ia., Mâtcu M., Roșcovan D. Educația ecologică a populației din Republica Moldova (partea I). - Chișinău: USM, 1993.
12. Buzinschi E. Formarea culturii ecologice la copiii de vârstă preșcolară mare. Teză de doctor în științe pedagogice / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. - Chișinău, 2002.
13. Caciuc Torii V. Judecata moral-ecologică la preadolescenți și adolescenți // Direcții de optimizare a activității educaționale (lucrările Conferinței internaționale din 2004). - Galați: Editura fundației universitare Dunărea de Jos, 2005.
14. Henri Ey. Conștiința, frontiera științei, frontiera omenirii. - București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
15. Zlate M. Psihologie. Eu-l și personalitatea. - București: Trei, 2004.
16. Drăgănescu M. Conștiința, frontieră a științei, frontieră a omenirii // Revista de filozofie. - 2000. - Nr.1-2. - P.15-22.

Prezentat la 31.03.2011